RADIVOJ RADIĆ, STRAH U POZNOJ VIZANTIJI 1180.-1453., STUBOVI KULTURE, BEOGRAD 2000.

Razmjerno plodan autor, poglavito u uglednim bizantološkim publikacijama, Radivoj Radić (1954.) je u međunarodnim historiografskim krugovima zapažen još od 1993. godine, zahvaljujući dobro primljenoj monografiji *Vreme Jovana V Paleologa (1332.-1391.)*, (Vizantološki institut SANU, posebna izdanja, knjiga 19, Beograd.). Član je Vizantološkog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti, te docent Filozofskog fakulteta u Beogradu, gdje je predavačem Povijesti Bizanta.

Znanstvena obzorja Radićeve monografije *Strah u poznoj Vizantiji* zadana su danas već gotovo nepreglednom historiografskom literaturom, što nastoji razjasniti fenomen straha u povijesnom diskursu. Ipak, ponajprije djelima koja potpisuje Jean Delumeau *(Strah na Zapadu; Strah i grijeh)*.

O širini Radićevoga istraživačkog pothvata najbolje svjedoče naslovi poglavlja knjige: *Između mržnje i zebnje (Vizantija i Zapad); Tvrdi gradovi; Strah od bolesti i epidemija; Pustošenja neprijateljskih vojski, Sablazan građanskih ratova, Strahovanja viših slojeva vizantijskog društva; Strepnja pred morem; Kob prekršene zakletve; Zemljotresi i pomračenja, požari, komete i studen; Proroci, čarobnjaci, jurodivi; Strah od Boga; Strah od smrti (Jedan pogled); Strah u vizantijskoj vojsci; Strah od Turaka.* Navedeni naslovi pokazuju da je autor posvetio pažnju kako onim strahovima što su zajednički čitavom srednjovjekovnom kršćanskom svijetu, tako i onim strahovima koji su osebujnost njegovog kasnobizantskog dijela.

Naravno, upravo prepoznavanju ovih drugih pripadaju najuzbudljivije, pa i najvrednije, stranice Radićeve monografije. To se ponajprije odnosi na nikad prevladanu traumu kasnobizantskog društva - križarsko osvajanje Carigrada iz 1204. godine, te stoljetno iščekivanje konačnog smaka prastarog imperija u sve čvršćem, smrtonosnom, turskom zagrljaju. Autor naglašava suodnos ovih dviju povijesnih pojava. Naime: *"Trauma iz 1204. godine uvijek je lebdjela iznad Bizanta tokom dva posljednja vijeka njegovog postojanja. Štoviše, udružena s općom krizom kojoj, činilo se, nema izlječenja, ova trauma rodila je bojazan kako se potpuna nesreća u najboljem slučaju može samo odložiti, ali nikako ne i izbjeći."* No, dok je strepnja pred neizbježnosti turskog osvajanja bila zasnovana u stvarnom razvitku prilika kako na Prednjem Istoku, tako i na europskom jugoistoku, gotovo ne manji strah, pred novim osvajanjem od strane križarski nastrojenoga europskog Zapada, najčešće nije bio utemeljen u stvarnom odnosu snaga. Pa ipak, unatoč tome što činjenice nisu upućivale na razložnost straha pred kršćanskim Zapadom, kojega kasnosrednjovjekovni Bizantinci vide kao *"jedinstvenu i mračnu cjelinu"*, uglavnom na podlozi traume iz 1204. godine, izrastalo je *"snažno antilatinsko raspoloženje u kojem su se mržnja i strah stopili u jedan osjećaj."*

Radićeva monografija snažno oslikava još jednu izvornu posebnost kasnosrednjovjekovne bizantske povijesti. Poznato je kako se još od začetaka razvijenog srednjovjekovlja

nekoć najmoćnije i najrazvijenije carstvo sve prepoznatljivije pretvara u anakronu državu što se sve više od ključnog aktera povijesnih zbivanja pretvara u laki plijen. Jer, poduzimane reforme nisu mogle iznjedriti promjenu preživjelih socijalnih struktura, kao ni ideoloških obzorja. Tako je u kolektivnom mentalitetu kasnosrednjovjekovnih Bizantinaca, neovisno od pripadništva pojedinim socijalnim skupinama, dakle u rasponu od najsiromašnijih državljana pa do samoga cara, bila usađena svijest o stalnom i nezaustavljivom zajedničkom propadanju, bezizglednosti i nemoći. Tu su svijest pothranjivali kako vanjska iskušenja poput navala Bugara, Srba, Katalanaca, Turaka ili Tatara, tako i unutrašnja iskušenja dugotrajnih i brojnih građanskih ratova. Zajednička, jedinstvena, tjeskoba i nespokoj čudesno su povezivali sve društvene sastavnice umornoga imperija. *"Zbog toga ne treba iznenađivati što se kasnobizantsko razdoblje u mnogome odlikuje misticizmom i eshatološkom nastrojenosti, koji su naročito dobivali na snazi."*

Knjiga *Strah u poznoj Vizantiji* nudi bogat, slojevit i pouzdan uvid u kasnosrednjovjekovno društvo imperija na zalazu. Uz to, najavljuje i otvara iznimno poticajnu mogućnost novih, komparativnih, istraživanja mentalnih struktura kasnosrednjovjekovnog kršćanskog svijeta. Pod vječito inspirativnim motom: "Timeo, ergo sum."

Ivica Prlender

MLADEN ANČIĆ: JAJCE PORTRET SREDNJOVJEKOVNOG GRADA

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA, SPLIT 1999.

Sagledati stariju povijest jednog grada kakvo je Jajce spada među teže poslove koje povjesničar pred sebe može postaviti. Stihovi Ivana Česmičkog, koji u jesen 1463. sudjeluje u pohodu Matije Korvina oslobađajući Jajce kratkotrajne turske okupacije, te oni iz 1675. bosanskog biskupa fra Nikole Olovčića koji opisuje svoju kanonsku vizitaciju jajačke župe, na vrlo sličan način prikazuju Jajce 15. stoljeća, kao jedan od najdojmljivijih gradova istočnojadranskog zaleđa. O Jajcu, unatoč značenju i veličini, sačuvano je vrlo malo pisanih vrela, tragova i vijesti na temelju kojih bi se moglo lako i precizno govoriti o njegovoj srednjovjekovnoj povijesti. Pošto u samom gradu nije ostalo sačuvano ništa od one dokumentacije koja je u njemu nastajala prije turskog osvajanja, povjesničar je prisiljen prikupljati najmanje mrvice arhivskog materijala razbacanog na raznim stranama, prvenstveno u arhivima dalmatinskih gradova koji su održavali čvrste i raznovrsne gospodarske veze s vrlo širokim područjem svog zaleđa, tijekom cijelog srednjeg vijeka. U tom kontekstu autor se uvelike oslanja i na materijalne ostatke koji su na prostoru čija se srednjovjekovna slika rekonstruira ipak prisutni. Uzimajući u obzir sve rečeno, autor nalazi opravdanim ograničiti se na ono razdoblje povijesti Jajca o kojem je na temelju dostupnog materijala moguće nešto više reći, uz ipak određenu dozu sigurnosti; što, ne slučajno, označava upravo razdoblje 14. i 15. stoljeća u kojem grad postaje sjedište bosanskih velikaša, potom kraljeva. Pri tom povjesničar ne može izbjeći razglabanje procesa koji su doveli do toga da se Jajce razvije u gradsko naselje, te dobije ulogu i značenje kakvo je imalo. Vezano uz sve navedeno, u dijelu knjige pod naslovom *Prostor i ljudi,* autor na temelju rasprave "u vezi s pojedinim pitanjima historijske topografije pokušava dobiti uvid u odnos čovjeka i društva spram prostora, odnosno načina na koji se taj prostor percipirao i uređivao kao upravno i administrativno područje, da bi onda tu i u tako postavljenim okvirima bili stvarani različiti oblici društvenih zajednica". To uključuje i raspravu o spletu čimbenika, kako onih političkih tako i onih demografskih, što su utjecali na formiranje identifikacijskih odrednica srednjovjekovnog pučanstva u porječju gornjih tokova Vrbasa i Sane.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky